

הרב אביעד תפוחי

מושב בית דין במצלמת אינטרנט ('זום')

הקדמה

נשאלנו בבית דינו, בית הדין לממונות הר חברון, על האפשרות לקיים דיון שני בתיק שכבר נידון דיון אחד בבית הדין, אם הדיון ייערך באופן שכל אחד מהדיינים וכל אחד מבעלי הדין יישב בביתו ויתחבר למצלמת האינטרנט שבביתו אשר משדרת אינטרנט ואודיו, כגון ע"י תוכנת zoom.

ראשית, יש לדון במקרה שאחד הצדדים אינו מעוניין לדון באופן הזה ומעדיף לדחות את הדיון לאחר סיום 'מגפת הקורונה', אם נכון שבית הדין יכוף אותו לדון באופן הזה. אח"כ יש לדון במקרה ששני הצדדים מסכימים ומקבלים עליהם לדון באופן הזה. במהלך הדיון בבית הדין יש כמה וכמה פונקציות שמתקיימות, וצריך לדון ביחס לכל אחת מהן אם היא מתקיימת גם ע"י מצלמת אינטרנט. נעיר שבמאמר זה אני עוסק בכמה וכמה נושאים שלא מצאתי להם 'בית אב' מפורש, ולכן ברור שהדברים אינם הלכה פסוקה, ומטרתם לעורר את הדיון ההלכתי.

א. צריך לטעון בפני בעל דין הברו

פסק ה'שלחן ערוך' (חו"מ סי' יז סעי' ה): 'אסור לדיין לשמוע דברי בעל דין האחד שלא בפני בעל דין חברו'. מצאנו בש"ס שני מקורות לדין זה. במסכת שבועות (ל ע"ב) דין זה נלמד מהפסוק 'מדבר שקר תרחק', ואילו במסכת סנהדרין (ז ע"ב) דין זה נלמד מהפסוק 'שמוע בין אחיכם'. ונראה שהדרשות משלימות זו את זו, שהתורה הרחיקה כל צד של שקר בטענות, ולכן הצריכה התורה שהצדדים יטענו דווקא זה בפני זה. וכן הסביר הסמ"ע² שצריך לטעון זה בפני זה כדי שיבוש מלטעון שקר. ממילא נראה שכאשר הצדדים רואים זה את זה, הרי דינו כטוען בפני בעל דין חברו, שכן אין חשש לשקר. ואין לומר שזה טעמא דקרא, שכן הגמרא עצמה לומדת את האיסור מן הכתוב 'מדבר שקר תרחק'. ואף שה'ברכי יוסף'³ בשם 'עדות ביהוסף' (להרב יוסף אלמושינינו)⁴ ביאר שהפסוק 'שמוע בין אחיכם' בא להרחיב את האיסור של 'מדבר שקר תרחק', ומכאן

1. תודה לידידי הרב ינון חדד והרב אליאור בה"ב שעברו על הדברים והרבה מהערותיהם משולבות במאמר. מסקנות המאמר הם על דעת הכותב בלבד.
2. סמ"ע, לשו"ע חו"מ סי' יז ס"ק י.
3. ברכי יוסף, לשו"ע שם, אות י.
4. עדות ביהוסף, ח"ב סי' א.

הסיק שאסור אפילו שאחד הצדדים יטען את הטענות של שני הצדדים, מכל מקום הוא ביאר את הסברה לדין המחודש שלו כך:

משום שהגם דהבע"ד יאמר טענותיו וטענות חברו, לעולם עושה דבריו עיקר ויעש מטעמים מדברי חברו.

דהיינו גם הוא מבאר שאיסור זה שייך רק כאשר יש חשש שקר. ממילא בניד"ד, ששני הצדדים שומעים ורואים זה את זה, וכל צד חושש לשקר מפני שחברו רואה ושומע, ניתן לטעון באופן זה.

למסקנה, נראה שבית הדין יכול לקבל את הטענות, כיוון שהעיקר שיחשוש לטעון שקר מפני שחברו יכחיש אותו, וזה נכון גם במצלמת אינטרנט.

ב. צריך לטעון בפני בית הדין

פסק ה'שלחן ערוך' (חו"מ סי' יג סעי' ו):

אם הוצרכו הדיינים לשאול דבר מב"ד הגדול, כותבין ושולחין, וב"ד הגדול מודיעים להם דעתם והם דנין אותם, דליכא למימר שיפסקו בית דין הגדול עליהם את הדין, דהא בעינן שיהיו בעלי הדין עומדים לפני הדיינים.

דהיינו אי אפשר לבית הדין הגדול לפסוק, כיוון שהם לא שמעו את הטענות. ויותר מכך שנינו (שם, סעי' ג): 'ואין לדיין לקבל טענות בכתב, אלא ישמעו טענותיהם מפיהם'. מקור הדברים בריב"ש (סי' רחץ), והוא מנמק כך:

שיש לדיינים לשמוע טענות הכתוב מפיהם שמא מתוך דבריהם ילמדו ויבינו מי מהם טוען באמת ולא שיבאו בטענות מסודרות מפי אחר כאשר בודא מלבו ליפות טענות של שקר בתקון הלשון. אלא ישמעו הדיינים טענות התובע וטענות הנתבע מפיהם.

משמע מדברי הריב"ש שזה לא דין תורה, אלא נלמד מסברה. אומנם מדברי הריב"א (מכות ו ע"ב) משמע שזה דין תורה, ומביא שתי דעות מהיכן זה נלמד. בשם העיטור הוא מביא שהמקור הוא מהנאמר 'מפיהם ולא מפי כתבם', וסובר שדרשה זו נאמרה לא רק ביחס לעדים אלא גם ביחס לבעלי דינים. הריב"א עצמו מביא מקור מהפסוק 'ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה'", ומבאר שהשאלה מהיכן ללמוד תלויה במחלוקת אם 'מפיהם ולא מפי כתבם' נאמר גם ביחס לבעל הדין. למחלוקת זו יש נפקא מינה נוספת, והיא אם בעלי דין יכולים לטעון ע"י מתורגמן. ה'שלחן ערוך' (חו"מ סי' יז סעי' ו) פסק שבית הדין לא יכול לשמוע מפי המתורגמן, ואם דן נמצא שלהלכה קיי"ל לכאורה כשני הטעמים שבריב"א, ולפי כל אחד מהטעמים בעלי דין לא יכולים לטעון ע"י כתב.

מעתה בניד"ד, בטענות באמצעות מצלמת אינטרנט יש לדון בכל שלושת הטעמים:

א) אם הטעם הוא משום בירור הדברים, ניתן לברר גם ע"י מצלמת אינטרנט, שכן הצדדים נראים לדיינים באותו אופן שבו הם נראים לדיינים כשעומדים בבית הדין.⁵ ואף

5. עפ"י סברה זו ניתן גם לבאר את החילוק של הסמ"ע, חו"מ סי' יח, ס"ק יג, והש"ך, סי' יג ס"ק ח.

שאינן לחדר שכאשר טוענים באופן זה יש לחשוש לשקר, כגון שיהיה עימו אדם נוסף בחדר שיאמר לו מה לומר, נראה שבי"ד פיקח יכול לשים לב לדבר. סיפר לי אחד מדייני בית הדין הגדול, שהיה להם מקרה שבית הדין נצרך לקיים שיחה דרך מצלמת האינטרנט עם אחד הצדדים, והם זיהו שלאחר כל שאלה הוא מתעכב במתן התשובה, וכשביקשו לברר מדוע זה כך, התברר להם שיש בחדר אדם נוסף שמסייע לו לענות. לכן על בית הדין להיות ערים לאפשרות הזו, ולפקח בשום שכל על כך.

ב) אם הטעם הוא משום ש'מפיהם ולא מפי כתבם' שייך גם בבעלי דין, יש לדון אם שמיעה וראייה ע"י מצלמת אינטרנט נחשבת 'מפיהם', שכן מצאנו שנחלקו הפוסקים אם יוצאים ידי חובת קריאת המגילה וכו' באמצעות טלפון. אומנם בפשטות אין לדמות את הנידונים, שכן בקריאת המגילה יש דין של 'שומע כעונה', ולכן צריך לשמוע את הקריאה דווקא מבר-חיובא, ושמיעת גלי הקול שמיוצרים בצורה חשמלית לא נחשבת כשמיעה מבר-חיובא. אבל בעדות ובעלי דין אין צורך לשמוע דווקא קול ממש, אלא צריך לשמוע אותם, ומה אכפת לי אם הקול מומר לקול חשמלי ובית הדין שומע את הקול החשמלי, כל עוד הוא זהה לחלוטין לקול של העדים.

וכן משמע מדברי ה'משפטי עוזיאל' (חו"מ סי' יד) שכתב שאין לקבל עדות דרך הטלפון, משום שביאר ה'חתם סופר'⁶ שהטעם לפסול עדות בכתב הוא שצריך שיעידו בפני בית הדין כדי שיוכלו לברר היטב ולא יוכלו בעלי הדין לשקר. דהיינו לא סבר לפסול משום שזה לא הקול המקורי של העדים, אלא רק משום שקשה לברר. לפי זה יש לומר שבמצלמת אינטרנט אף הוא יודה שניתן לקבל את טענות הצדדים, כיוון שבעיקרון הדיינים רואים את הצדדים, ובעלי הדין יחששו לשקר.

ועתה ראיתי שאכן הגר"ש⁷ אויערבך⁸ מסתפק ביחס לעדות אם יש פסול כששומעים אותה דרך הטלפון, וא"כ נראה שוודאי ניתן להקל בטענות של בעלי דין, שכן בעדות 'מפיהם ולא מפי כתבם' הוא דין תורה, ואילו בטענות בעלי הדין כתבו הרבה מהפוסקים⁹ שדין זה הוא מדרבנן.

ג) אם הטעם לדין זה הוא משום 'ועמדו שני האנשים', נראה מסברה שמועיל מה שעומדים לפני הדיינים באמצעות מצלמת אינטרנט, ואין צורך דווקא בעמידה פיזית. מכל מקום ניתן לטעון שהסיבה שהתורה מצריכה 'ועמדו' היא משום היכולת לברר, ובזה דברי הריב"ש והריטב"א (בהסברו השני) עולים בקנה אחד. וזה עפ"י הערה של הגר"ש ישראל⁹ שהקשה בדעת ר"ת הסובר שעדים יכולים לשלוח עדות בכתב לבית הדין, שר"ת סובר שכיוון שהעדים ראויים להעיד בפניהם, אין פגם בכך שיעידו בכתב. והקשה הגר"ש ישראל, כיצד מתקיים הדין של 'ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה'?' הרי הגמרא אומרת שפסוק זה עוסק גם בעדים! והוא מיישב שעיקר הטעם שצריך

שסוברים שדווקא בשלב הטענות צריכים בעלי הדין לעמוד בפני בית הדין, אך א"צ בכך בגמר הדין.
6. חתמ"ס, ח"ב סי' ה.
7. שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי' ט.
8. הובאו בפת"ש סי' יז ס"ק יב.
9. הערת העורך (הגר"ש ישראל) התורה והמדינה יא-יג, עמ' תקלא.

'ועמדו' הוא בשביל הבירור והחקירה, ור"ת סובר שהעיקר הוא שיהיה אפשר לקיים את הבירור והחקירה, וזה מתקיים בעדות בכתב, כי ניתן להזמין את העדים לבית הדין. א"כ ניתן לומר, שאף שלא קיי"ל כר"ת,¹⁰ היינו לעניין שצריך את החקירה בפועל ולא רק את אפשרות החקירה, העיקרון נותר ש'ועמדו' עניינו החקירה והבירור, ואת זה ניתן לעשות במצלמת אינטרנט. ואף אם נחוש ונאמר שיש פסול בטענות דרך מצלמת האינטרנט משום אחד מן הטעמים דלעיל, מ"מ בשעת הדחק נראה להקל. הסיבה לכך היא שמבואר בדברי הפוסקים¹¹ שלמעשה נהגו להקל ולטעון ע"י הכתב מאחת מן הסיבות הבאות: או משום שמדאורייתא דווקא בדיני נפשות צריך לטעון בפני בית הדין, ורק מדרבנן הצריכו כן אף בדיני ממונות, או שמדאורייתא דווקא עדים צריכים להעיד בפני בית הדין, ומדרבנן הצריכו אף שבעלי הדין יטענו בפני בית הדין, ובמקום שאי אפשר - לא תיקנו חכמים.

למסקנה, נראה שבשעת הדחק בעלי הדין יכולים לטעון במצלמת אינטרנט, אך על בית הדין לשים לב שלא נמצאים עם בעלי הדין אנשים נוספים המסייעים להם לטעון.

ג. יכול לחזור מטענות שטען שלא בפני בי"ד

פסק ה'שלחן ערוך' (חו"מ סי' פ סעי' א):

אבל כל מה שטוען חוץ לבית דין, יכול לחזור ולטעון, אפילו לסתור טענות הראשונה, לפי שאין אדם מגלה טענותיו אלא לבית דין.

בביאור דין זה כתב הרשב"ם בסוגיה (ב"ב לא ע"א):

דלא מגלי טענתיה - שלא ילמד מהן מי שכנגדו ויתן לבו מתחלה קודם שיבאו לבית דין להשיב עליהם.

ממילא נראה בבירור שכיוון שהוא טוען מול חברו, הוא מגלה את כל טענותיו ואינו יכול לחזור בו.

למסקנה, כיוון שטוען בפני בית הדין, אף שזה רק ע"י מצלמה, בעל הדין אינו יכול לחזור בו מטענתו.

ד. 'מסתתמים טענותיו'

כתב המרדכי (שבועות סי' תשסא):

נשאל לרבינו מאיר אם שמעון הנתבע אומר אני חפץ שישוב אוהבי וקרובי אצלי כשאני טוען עמכם כדי שלא יסתתמו טענותי כי אתם הרבים או דלמא מצו השותפין לומר לא נגלה טענותינו בפני קרוביך דלמא מרמזו לך רמוזי בקריצותיהו לטעון. והשיב דאף השותפים אין לישב שמה אלא אותו שטוען דוקא דודאי טענתיה [דשמעון] טענה שמסתתמים טענותיו כי שנים או ג' יודעים להערים

10. שו"ע, חו"מ סי' כח סעי' יא.

11. פתחי תשובה, חו"מ סי' יז ס"ק יב.

ולמצוא טענות יותר מן האחד ואיכא למיחש דלמא מרמזי ליה רמוזי ואסתתמי טענתיה.¹²

אחד מהצדדים יכול לטעון שאינו רוצה שישובו עם בעל הדין השני קרוביו, הן מצד שבכך מסתתמים טענותיו כי הוא חש שהוא עומד יחיד מול רבים, הן מצד החשש שהקרובים ירמזו לו מה לומר. ה'שלחן ערוך'¹³ הביא זאת להלכה, ונחלקו נושאי כליו אם מוטל על בית הדין להוציא את הקרובים, או שבית הדין לא צריכים לחשוש שזה גורם לסתימת טענותיו, ולכן יש להוציא את הקרובים רק אם אחד הצדדים דורש זאת. הב"ח,¹⁴ ה'תומים'¹⁵ ו'נתיבות המשפט'¹⁶ הסיקו כדעה השנייה. בנידון דידן, אף שכתבנו לעיל שגם בדיון באמצעות מצלמת אינטרנט ניתן לפקח על כך שלא יהיה מי שיסייע לבעלי הדין, מ"מ אי אפשר לפקח על כך שלא יישב אדם נוסף בחדר עם בעלי הדין. א"כ יש לדון אם יכול אחד הצדדים לטעון: אני חושש שיש אדם נוסף היושב שם עם בעל הדין שכנגדי, ובזה מסתתמות טענותיי. ונראה שיש להכריע בזה כמו שכתב הרדב"ז (ח"ב סי' תשנג) בנושא אחר:

כללא דמילתא אי טעין קא מסתתמן טענתאי ויראה לב"ד שיש ממש בדבריו אפילו בדרך רחוקה שומעין לו.

למסקנה, אם אחד הצדדים טוען שמסתתמות טענותיו עקב חששו שיש אדם נוסף עם הצד שכנגד, על בית הדין לראות אם יש ממש בדבריו, ואם אכן יש ממש בדבריו, יש לדחות את הדיון.

ה. עדות 'מפיהם ולא מפי כתבם'

מצאנו תשובה ביחס לעדות בגרמפון (מעין פטיפון במהדורה ישנה יותר) מאת הג"ר חיים ברלין,¹⁷ שפסק שיש בזה חיסרון כמו של עדות בכתב, של 'מפיהם ולא מפי כתבם'. אומנם ייתכן שזה נכון דווקא בגרמפון שמקליטים את העדות ואח"כ משמיעים אותה בב"ד, כמו כתב שנחקק עלי ספר, וזה מוצג בב"ד. אך אין זה כך בטלפון, שהעדים מדברים עם הדיינים והדיינים יכולים להתרשם מדבריהם.

ביחס לעדות לבית הדין בטלפון ראינו לעיל שה'מנחת שלמה' נותר בצ"ע אם ניתן לקבל עדות באופן זה, כיוון שזה לא הקול האמיתי של העד. מעניין לציין לספר 'מסורת

12. יש לשים לב שהמרדכי לא חושש שיצא הדין מעוקל מחמת האדם הנוסף שיושב עם בעל הדין, אלא חושש שיסתתמו טענותיו של בעל הדין השני. ונראה שזה משום שבית הדין יכולים לוודא שלא מסייעים לבעל הדין, ולכן החשש הוא רק שהצד השני יחוש שהוא בעמדת מיעוט, אע"פ שאין לזה בסיס מציאותי.

13. שו"ע, חו"מ סי' יז סעי' ד.

14. ב"ח, חו"מ סי' יז ס"ק ה.

15. אורים ותומים, סי' יז ס"ק ה.

16. נתיבות המשפט, סי' יז חידושים ס"ק ח.

17. הובא באהלי אהרן, ח"ב, סי' סד.

משה¹⁸ שבו מתוארת שיחה של הגר"מ פיינשטיין כשנשאל לגבי עדות בטלפון והשיב להחמיר, כיוון שאינו מוגדר 'מפיהם'. אומנם כתב שייתכן לומר שלא גרע מעדות בכתב, וממילא יש להקל לתלמיד חכם להעיד באופן זה.¹⁹

כידוע יש שחלקו על ה'מנחת שלמה', ואף הוא מביא שה'חזון איש' פקפק בסברתו והעלה אפשרות שכיוון שהקול נשמע דרך הטלפון כאילו הוא הקול המקורי, יש להחשיבו כקול המקורי, ואף יוצאים בו ידי חובה במצוות שמועיל בהן 'שומע כעונה'. וא"כ יש כאן ספק ספיקא: ספק שמא הקול נחשב הקול המקורי, ואף אם תימצי לומר שזה לא הקול המקורי, יש ספק נוסף: אם בעדות יש צורך לשמוע את הקול המקורי. אך לענ"ד יש להחמיר בזה, כי מלבד השאלות הנ"ל יש לדון שחסר ביכולת הברור שהצריכה תורה בעבור עדות. הרי כאשר העד עומד בפני בית הדין, יש עליו אימה גדולה יותר מאשר כאשר עומד בביתו. ועוד שכאשר הוא עומד בביתו, הוא יכול לצלם במצלמת האינטרנט רק חלק מסוים מהחדר ולא לצלם אנשים שעומדים ומסייעים לו בעדותו וכדומה. וזה בכלל מה שאסרה תורה עדות בכתב, וכפי שביאר זאת ה'חתם סופר' (אבה"ע ח"ב סי' ה):

ויהיה דוקא על פיהם ולא עפ"י כתבם והוא מצוה שכליית כי אינו דומה שומע מפה לאזן ונחקר בב"ד ומכרחו ברמיזות ובקריצות שלא יעידו לשקר.

לכן נראה יותר להחמיר לעניין עדות.

ואם ישאל השואל, הרי האיסור שבעל הדין יטען בכתב נלמד לפי חלק מהשיטות מאותו לימוד של 'מפיהם ולא מפי כתבם', ולעיל כתבנו לענ"ד שנראה להקל בטענות במצלמת אינטרנט, וכיצד ניתן לחלק בין טענות לעדות? כבר הבאנו לעיל שרבים מהפוסקים כתבו שמה שאומרים בטענות 'מפיהם ולא מפי כתבם' הוא דין דרבנן, ולכן הקלו בזה בשעת הדחק. והדבר ברור מסברה, שכן עדות בבית הדין היא הראיה הטובה ביותר, ועל בית הדין להכריע עפ"י העדות, מה שאין כן טענות הצדדים שאין בהן ראייה אלא רק טענה, ולכן די בברור קל יותר. אומנם למעשה אין לשאלה זו כ"כ נפקא מינה, כיוון שמעטים מאוד המקרים שבית הדין דן עפ"י עדים כשרים. ומנהג בתי הדין לשמוע את העדים הפסולים ולהיעזר בעדותם בגדר של אומדנא.²⁰

למסקנה, נראה להחמיר שלא לסמוך על עדות המתקבלת באופן הזה, אבל יש לשמוע עדות זו ולהיעזר בה בגדר 'אומדנא דמוכח'.

ו. עדות בפני בעל דין

פסק ה'שלחן ערוך' (חו"מ סי' כח סעי' טו): 'אין מקבלים עדות שלא בפני בעל דין; ואם קבלו, אין דנין על פיו'. ויש לדון אם עדות באמצעות מצלמת אינטרנט, כאשר הצדדים

18. מסורת משה, ח"א עמ' תסד.

19. עפ"י סמ"ע, חו"מ סי' כח; וע"ע הרחבת דברים בספר בינת המשפט, ח"ו סי' רצ.

20. עי' שו"ע, חו"מ סי' טו סעי' ד-ה.

ג"כ יכולים לראות את העד, נחשבת עדות בפני בעל הדין או לא. דהיינו אף אם נכריע שאי אפשר להעיד שלא בפני בית הדין, מה הדין אם בית הדין והעד נמצאים בחדר פיזי אחד, ובעלי הדין רואים את העדות דרך מצלמת אינטרנט? אומנם מצאנו חריגה בדין קבלת עדות בפני בעל דין, כמבואר ב'נמוקי יוסף' (ב"ק דף לט ע"ב מדפי הרי"ף): 'לכל כיוצא בזה שהוא ברור על פי העדים בלא שום חשש מקבלין עדים שלא בפני בעל דין'. דברי ה'נמוקי יוסף' הובאו להלכה ברמ"א.²¹ כל הטעם שלא מקבלים עדים שלא בפני בעל דין הוא שבכך מונעים עדות שקר, כי העד יחשוש לשקר בפני בעל הדין שמעיד כנגדו, אבל כאשר אין חוששים לכך - מותר.²² נמצאנו למדים שכאשר אין חשש שהעד ישקר מחמת שבעל הדין אינו נוכח, מותר להעיד שלא בפני בעל הדין. לפי זה מותר לקבל עדות גם במצלמת אינטרנט, כי אותו חשש של הכחשה קיים באותה מידה אם עומד בפני בעל הדין. אומנם הרשב"א (שו"ת, ח"ב סי' שעו) חולק לכאורה וסובר שאין ללכת עפ"י השאלה אם יש חשש שקר או לא, שכן כתב, וזו לשונו:

אל תתמה על דברי רבינו זצ"ל שאין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין גזרת הכתוב היא ולא משום דחוששין לעדיה. דאטו משה ואהרן מי חיישי להו, ואפילו מהן ומכיוצא בהן אין מקבלין שלא בפני בעל דין, דכתב והועד בבעליו.

אך לכאורה דבריו לא נפסקו להלכה, שכן לא מצאנו בפוסקים שחלקו על דברי הרמ"א הנ"ל.²³

למסקנה, נלענ"ד שניתן להקל לקבל עדות שלא בפני בעל דין כל עוד זה בפני בית הדין, כיוון שדין זה נובע מחשש משקר, ובמצלמת אינטרנט אין חשש שכזה.²⁴

ז. הודאה

פסק ה'שלחן ערוך' (חו"מ סי' פא סעי' ו):

אם כשתבעו הודה בפני ב"ד, או שהודה בפני עדים ויחדום לעדים, בין שאמר להם הנתבע: אתם עדי בהודאה זו, או שאמר התובע: אתם עדים, ואמר הנתבע: כן תהיו עדים, או ששתק הנתבע, שוב אינו יכול לומר: משטה אני בך, אבל יכול לטעון: פרעתי.

אומנם אח"כ מוסיף ה'שלחן ערוך' וכותב (שם, סעי' ח):

אמר בפני שנים: הריני מודה לפניכם שיש לפלוני אצלי מנה, ואמר כן דרך הודאה גמורה ולא דרך שיחה, אעפ"י שלא אמר: אתם עדי, ואף על פי שאין התובע עמו, הרי זה עדות גמורה, ומשלם על פיהם.

אם ההודאה נאמרת בדרך הודאה, אין צורך שיהיה בפני בית דין, ולא צריך שיאמר 'אתם

21. רמ"א, חו"מ סי' קי סעי' ט.

22. ואין לחלק בין קטן לגדול, עיין בכנסת הגדולה, הגהות בית יוסף, חו"מ סי' כח.

23. רמ"א שם.

24. בשעת הדחק יש מקום אף מרווח יותר להקל בזה, עפ"י התנאים שהתבארו בשו"ע, חו"מ סי' כח סעי' טז.

עדי'. ואין להקשות מהמבואר בגמרא (ב"ק עד ע"ב) שהודאה חוץ לבית הדין לא מועילה, לפי ששם מדובר בהודאה בדיני קנסות שהיא נידונת רק בפני ג' מומחים. והראיה לכך שהרמב"ם כתב (הל' גניבה פ"ג ה"ח) שאפילו בפני שניים לא מועילה ההודאה, אף שוודאי מועילה בממונות.

למסקנה, נראה שהודאה במצלמת אינטרנט בפני בי"ד תועיל, כיוון שהעיקר שהיא נעשית באופן שמורה על רצינות, ואין צריך דווקא מעמד בי"ד פיזי או 'אתם עדי'.

ה. פשרה

להלכה אנו נוקטים שכדי לתת תוקף לפשרה יש צורך במעשה קניין, ואם לא עשו קניין, יכולים לחזור בהם. ממילא מתעוררת השאלה אם מועיל שכל אחד מהצדדים יעשה קניין בביתו מול המצלמה. ודין זה יתבאר לקמן בסעיף יא, של 'קבלו עלייהו'. במקרה שלפנינו, הצדדים עשו קניין כבר בדיון הראשון, ולכן פשוט שהקניין תקף אף להמשך, ובית הדין מוסמך לפסוק מדין פשרה גם ביחס לנושאים הבאים שיעלו בדיונים שיערכו באמצעות מצלמת האינטרנט.

למסקנה, אם בית הדין קיבל קניין על הפשרה עוד קודם לכן, יועיל פסק דין על דרך פשרה. אם טרם עשו קניין, הדבר יידון לקמן בסעיף יא, של 'קבלו עלייהו'.

ט. פסק דין 'במותב תלתא'

כתבו הפוסקים שהדיינים צריכים לשבת יחד ולדון זה עם זה כדי להכריע, ומקור הדברים בשו"ת הריב"ש²⁵ והביאו להלכה השלחן ערוך' (אבה"ע סי' קמא סעי' ס) בעניין ביטול גט: 'יש אומרים דאילו השנים שמבטל לפניהם השליח צריכים להיות ביחד, אבל זה שלא בפני זה, לא'. וכן פסק מהרש"ם²⁶ אף בעניין ג' הדיינות שנדרשים כדי להתיר בכור שנפל בו מום. וכן נקט באופן פשוט ה'אגרות משה' (יו"ד ג, סי' קמב):

דבשלמא פסק הדין שצריך דוקא בשלשה כשהן יחד הוא משום דע"י שלשה ביחד נתברר הדין ביותר כשכל אחד שומע דברי חברו ומתוכחין זה עם זה, וגם משום דשכינה שריא כדאיתא בברכות דף ו' מנין לשלשה שיושבין בדין ששכינה עמהם שנאמר בקרב אלקים ישפוט יזכו להוציא פס"ד אמת לאמתו... אבל יותר משמע שהשראת השכינה הוא בשביל עצם המשפט ותרוייהו איתנהו בין **בשביל הלמוד** בין **בשביל המשפט**. ולהשראת השכינה מצד המשפט ליכא אלא בשלשה.

ואומנם יש לעיין אם יש צורך דווקא בישיבה פיזית משותפת, או די בישיבה שהדיינים רואים אלו את אלו במצלמת האינטרנט. הרב אוריאל לביא²⁷ מכריע במאמרו המקיף

25. שו"ת הריב"ש, סי' רלב.

26. מהרש"ם, ח"ב סי' רמה.

27. כנס הדיינים (תשע"ב), עמ' 281.

שאי אפשר לקיים את הדין בטלפון. ונראה שבעיקר נסמך על דברי 'הר צבי' (חו"מ סי' טז) שנראה שפסק שאי אפשר שהדיינים ידונו ביניהם בכתב:

בית דין של שלשה שבפניהם הציגו שני הצדדים כל טענותיהם ונגמר ישיבת הבית דין באותו יום בלי שום דיבור על פסק דין, ואח"כ כתבו שנים מהם את דעתם ושלחו כתבם להשלישי והשלישי השיב להם בכתב שהוא אינו מסכים לדבריהם מכמה נימוקים שהציע בכתב, ושוב כתבו להשלישי דברי אחר מהם שהוא דוחה טענת השלישי שמערער על פסק דין ואח"כ הוציאו השנים פסק דין הם לבדם בלא לשמוע מפי השלישי טעמו ונימוקו החולק על דבריהם, אי יש קיום לפסק דין כזה.

הנה בשלחן ערוך' (חו"מ סי' יח סעי' ד) נפסק: 'שלשה שישבו לדין וסילק אחד מהם עצמו אין השנים יכולין לגמור הדין', ו'נתיבות המשפט'²⁸ מוסיף: 'דאף הגמר דין דהיינו לומר פלוני אתה חייב בעי שלשה... וכן פירש בתומים (סק"ד) וכן עיקר'. א"כ לכאורה כאן - אין דיניהם דין. בתשובות מהר"מ שיק"מ²⁹ מביא בשם מהר"ט³⁰ 'דאחרי רבים להטות לא אמרו אלא בכה"ג שהיו כולם ביחד'.

ולכאורה דבריו מחודשים, כיוון שמה שהביא 'נתיבות המשפט' מהמבואר בשלחן ערוך' (שם), שם מדובר שאחד הדיינים הסתלק וכלל לא מביע את דעתו בפסק, מה שאין כן במקרה שלפניו, שהדיין השלישי שותף ודעתו נשמעה ורק לא התקבלה. ומה שהביא ממהר"ם שיק וממהר"ט לכאורה שם מדובר שהרוב התקבצו והחליטו מבלי לשמוע כלל את דעת המיעוט, מה שאין כן בנידון דידיה ששמעו את דברי המיעוט ורק שלא ישבו פיזית ביחד. וצל"ע.

והנראה לענ"ד שה'הר צבי' חש ששני הדיינים לא באמת הקשיבו לדברי הדיין השלישי ודחו דבריו בקש, וכפי שכתב 'בלא לשמוע מפי השלישי טעמו ונימוקו החולק על דבריהם', ואז נמצא שהם דנו רק כשני דיינים ללא הדיין השלישי. לכן זה דומה למקרה שאחד הדיינים הסתלק. זאת ועוד, אף לפי דברי 'ההר צבי' יש לחלק בין מקרה שהדיינים דנו זה עם זה בכתב למקרה שבו דנו באמצעות מצלמת אינטרנט. זאת משום שכאשר דנים עם דיין אחר בכתב, ניתן לטעות ולדחות את דבריו בקש, כיוון שהוא לא נוכח כדי להתווכח ולעמוד על דעתו, ואף אם יכתוב שוב ויזכיר את דבריו, הרי הנייר סובל הכול ואפשר להשיב לו בטענות שאין בהן דחייה מוחלטת לדבריו, מה שאין כן כשעומדים זה מול זה וקשה להתעלם מקושיות של העומד כנגד. אך לכאורה היה מקום לומר שדין זה יהיה תלוי בשני הטעמים שהביא האגרות משה' לכך שצריך לדון במושב תלתא: אם הטעם הוא בירור הדין ע"י הדיינים, אזי נראה שאכן ניתן לעשות כן ע"י מצלמת אינטרנט, אך אם נאמר שזה נצרך משום השראת שכניה, הרי לשם כך צריך כינוס במקום אחד, כמו

28. נתיבות המשפט, לשו"ע סי' יח ס"ק א.

29. מהר"ם שיק, או"ח סי' שח.

30. מהר"ט, סי' נח.

שמצאנו לעניין השראת שכונה במניין, שאין השראת שכונה אם לא רואים זה את זה פיזית. אך המעיין בתשובה שם יראה שה'אגרות משה' מביא שבגמרא (ברכות ו ע"א) מוכח שעיקר הטעם שיש השראת שכונה הוא לימוד התורה שנעשה בין הדיינים במהלך בירור פסק הדין, ורק מכיוון שלא ראוי שאחד ידון יחיד, אין השראת שכונה ביחיד. **למסקנה**, אומנם צריך שהדיינים ידונו ביניהם קודם מתן פסק הדין, אך לענ"ד לא צריך שיהיו במקום אחד פיזית, אלא מועיל שהדיינים ידונו ביניהם ביחד במצלמת אינטרנט.

י. מתן פסק הדין

לכאורה דבר פשוט הוא שניתן לתת את פסק הדין אפילו דרך הדוא"ל, שכן פסק ה'שלחן ערוך' (חו"מ סי' יח סעי' ו): 'בית דין פוסקים בדיני ממונות שלא בפני בעל דין'. **למסקנה**, ניתן לתת פסק דין שלא בפני בעל דין, ולכן ניתן לשלוח אותו בדוא"ל.

יא. 'קבלו עלייהו'

עד עתה דנו במקרה שאחד הצדדים מעוניין לדון באמצעות מצלמת אינטרנט והצד השני אינו מעוניין. אך במקרה ששני הצדדים מעוניינים בכך, לכאורה פשוט שמועיל כדין 'קבלו עלייהו' עד או דין פסול, כמבואר ב'שלחן ערוך'.³¹ והעירו לי ידידי הרב בנימין רוקח והרב ינון חדד מדברי הרב קוק ב'באר אליהו' שכותב שנחלקו ה'שלחן ערוך' והרמ"א אם מועיל 'קבלו עלייהו' במקום שיש חשש רמאות. הרי הרמ"א³² כתב שאם שני הצדדים רוצים לתת עדות בכתב, הם יכולים. ובאר הגר"א שהטעם לכך הוא משום 'קבלו עלייהו'. ובביאור הגר"א כתב בתחילה שדבר זה מנוגד לדברי ה'שלחן ערוך'.³³ ומבאר הרב קוק שה'שלחן ערוך' והרמ"א נחלקו אם 'קבלו עלייהו' מועיל במקום שיש חשש רמאות. אומנם כבר כתבתי לעיל שלענ"ד אף שאי אפשר להתעלם מכך שיש יותר אפשרות לרמות באופן של מצלמת אינטרנט, מ"מ בית דין פיקח יכול למנוע זאת, וכמעשה שהבאתי מאותו דין בבית הדין הגדול. ואומנם כל זה טוב, כל עוד הצדדים יצייתו לפסק הדין. אך יש לחשוש שאחד הצדדים יחזור בו מהסכמתו ומקבלתו, ואז נמצא שכל הדיון היה לריק. לצורך כן צריך שהצדדים יעשו קניין,³⁴ וא"כ יש לדון אם ניתן לעשות קניין המועיל דרך מצלמת אינטרנט, כגון שכל אחד מהצדדים יקנה חפץ לדיינים באמצעות אדם אחר שעומד לידו, ואח"כ הדיינים יגידו לו שהם מקנים לו את החפץ, ותמורת החפץ הוא מתחייב בכל מה שקיבל על עצמו. לקניין עצמו יש תוקף גם ללא עדים, אך כל עוד אין עדים, בעל הדין יכול להכחיש שאכן

31. שו"ע, חו"מ סי' כב סעי' א; וראיתי בספר סדר הדין, פרק ו הערה נט, שהביא שכן השיב הגר"ש אלישיב זצ"ל.

32. רמ"א, חו"מ סי' יג סעי' ג.

33. ואומנם נראה שהגר"א אח"כ חזר בו וכתב שאין מחלוקת.

34. עי' בסי' כב בפרטי הדין, עד מתי יכולים לחזור בהם מקבלה זו, כל עוד לא היה קניין.

עשה קניין. לכאורה בית הדין הם העדים על הקניין, וא"כ יש לברר אם ניתן להעיד בבי"ד על מעשה שהעד ראה דרך מצלמת האינטרנט.³⁵ דבר זה תלוי בשאלה אם ניתן לראות עדות דרך מצלמת הווידאו. ה'ברכי יוסף'³⁶ דן אם עדים יכולים להעיד על מה שראו דרך מראה. בתחילה הוא דן על מי שראה ע"י השתקפות במים, ודוחה שאינו דומה, כי ההשתקפות במים אינה חדה וברורה כמו ההשתקפות במראה. אח"כ דן על מי שרואה דרך זכוכית, ושוב דוחה, כי שם לא רואה ע"י השתקפות כלל, אלא רואה ישירות את החפץ. ולמסקנה כותב כך:

ומיהו עדיין יש להסתפק, דשאני התם די ש מציאות דראו בוכיתא דעיבא, וגם הרב דבר שמואל בלבנה אמרה, אבל בנ"ד אם הוא באופן שלא יש להסתפק בשום מציאות אפשר דמקרייא ראייה.

אם נאמר שדרך אמצעי זה לא נחשב ראייה, לכאורה מסתבר שגם שמיעה בעזרת אמצעי שמיעה לא תיחשב שמיעה. לכן אף אם נאמר ש'טביעות עינא דקלא' מועילה בעדות³⁷ - זה לא יועיל כאשר שומע דרך אמצעים. אך ב'עין יצחק'³⁸ כתב שמועיל להתיר עגונה על סמך תמונה של אדם מת שהעדים ראו, והם מכירים שזה פלוני. והרי הם לא ראו אותו מת, אלא רק ראו תמונה שלו. הגרי"א ספקטור מביא לכך ראייה מנידה שנאמנת לומר כזה מראה דם ראיתי ואבד ממני, ולא חוששים שהיא טועה. וזו לשונו:

ואף דהרבה חשו חז"ל במראות הדם בעניני הבקיות של המראות וכמו שכתבתי. א"כ כש"כ דיש לנו לסמוך בהתרת עגונא על מה שאומרת האשה ובפרט בנ"ד דהרבה עדים מעידין אשר תמונת הפאטאגראפיי הזאת דומה ממש לתמונת הפרצוף פנים וכו' של אותו האיש שאנו דנין עליו. דהא בטביעת עין של המת בהכרתו לא החמירו בכל הנך חששות דהחמירו במראות הדם. ואף בהכרתו בלילה וכיוצא סמכין ג"כ בהכרתו בטב"ע וכמבואר ביבמות (דף קכ"ב) דמעידין לאור הנר ולאור הלבנה ובשו"ע סי' י"ז סעי' כ"ב. הרי דבטב"ע של פרצוף פניו לא חשו כמו דחשו במראות דמים. וגם הא בטב"ע שיש להאשה בפניו של בעלה הא הוי שבעתן העין ביותר מן מראה הדם נדה שאומרת כי נאבד ממנה.³⁹ וביותר בנ"ד דיש ת"י האשה גם תמונת הפאטאגראפיי שנעשה בחיי הבעל והאשה והעדים אומרים כי תמונת השני פאטאגראפוס דומין ממש להדדי בלי שום שינוי כלל. נראה דע"ז בוודאי יש לסמוך להיתירא כיון דהם שניהם לפנינו ודומין להדדי. וכמו דמצינו בכעין זה בח"מ בסי' ס"ט ס"ק י"ב גבי קיום שטרות ע"י דמיון דמדמין

35. זאת בשונה מהדיון דלעיל, אם ניתן להעיד דרך מצלמת אינטרנט על מעשה שראה בעיניו.

36. ברכי יוסף, חו"מ סי' לה; הובא בפת"ש, חו"מ סי' לה ס"ק ח.

37. עי' שער המשפט, המובא בפת"ש, ס"ק ח.

38. עין יצחק, ח"א אבה"ע סי' לא.

39. יש להעיר שהמקרים לא דומים לגמרי, כי בנידה היא ראתה בעיניה את מראה הדם, והיא נעזרת בהעתק רק כדי לעזור לנו להבין מה ראתה, משא"כ בעגונה, שם מדובר שלא ראו את המת אלא רק ראו את התמונה, ועל סמך התמונה רוצים להעיד. אומנם הגרי"א סובר שאין לחלק, כי העיקר שניתן להסיק מכאן שניתן להעיד על סמך ההשוואה בין המקור להעתק.

אותן לשטרות המקוימין כבר דזהו קיום גמור ומהני אף במה דצריך קיום מן התורה ומוציאין ממון מהמוחזק על סמך הדמיון הזה. ועיין בקצה"ח סי' מ"ו ס"ק ח'. והעיקר כהש"ך ואין כאן מקומו.

עולה מכך שלא צריך לראות את הדבר עצמו כדי להעיד, אלא ניתן לראות ההעתק שלו. א"כ ה"ה בניד"ד שלא צריך לראות את מעשה הקניין של בעלי הדין, אלא סגי בכך שרואים את ההעתק של הקניין. ואין ספק שהראייה של הקניין דרך מצלמת האינטרנט ודאית ואמינה יותר מאשר הדוגמאות שהביא הגרי"א ספקטור. וכיוון שה'ברכי יוסף' נותר בספק, ונראה יותר שנטה לומר שעדות מועילה, אין ספקו מוציא מידי ודאו של ה'עין יצחק'. אומנם פסקו של ה'עין יצחק' מבוסס על כך שהוא מכריע כש"ך במחלוקתו עם 'קצות החושן',⁴⁰ ולכאורה אין זה מילתא דפשיטא. אומנם מחלוקת האחרונים הנ"ל היא רק ביחס להוצאת ממון על סמך סימנים, אך גם 'קצות החושן' מודה שמוציאים ממון על סמך 'טביעות עין', ונראה שבמצלמת אינטרנט יש ודאי 'טביעות עין'.⁴¹ עוד שמעתי מאת מו"ר הג"ר אשר וייס שליט"א⁴² שניתן לעשות קניין ע"י שליחת דוא"ל שהאדם מודה בו שהוא עושה קניין, שאז זה משמש כשטר בכת"י שהוא מתחייב על כל האמור, כיוון שכתובת הדוא"ל של אדם היא אישית ואין לאדם אחר גישה אליה. לפי זה יכולים הצדדים לשלוח דוא"ל שהם מודים שאכן עשו קניין, וזה יועיל כהתחייבות בכתב ידו. למסקנה, נראה שאם הצדדים 'קבלו עליהו' לדון ולפסוק באופן הזה, אזי מועיל לכל העניינים שהועלו לעיל. אבל כדי שלא יוכלו לחזור בהם מהקבלה קודם 'גמר דין', צריך שיעשו קניין. ונראה שמועיל שבית הדין רואים את הקניין דרך המצלמה.⁴³

יב. באופן מעשי

למעשה נראה לענ"ד שבאמצעים הטכנולוגיים הקיימים כיום אי אפשר לקיים את הדין כראוי, כיוון שלעיתים קרובות השידור נקטע או שלא שומעים בדיוק את דברי הצדדים, ואי אפשר לעמוד על דיוקם של דברים ולברר את האמת לאמיתה (מובן שייתכן שזה תלוי באיכות החומרה וברוחב פס האינטרנט). כל שכן לא ראוי לקיים את הדין באמצעות הטלפון. לכן ראוי לבית הדין לדחות את הדין, ורק אם השעה דחוקה ושני הצדדים 'קבלו עליהו', אז בשעת הדחק, יש לקיים את הדין. וה' יאיר עינינו בתורתו.

40. קצות החושן, סי' מו ס"ק ח.
 41. ועי' עוד ביביע אומר, אהע"ז ח"ו סי' ג, בתשובתו הגדולה והנישאה על אודות עגונות מלחמת יו"כ.
 42. בשיעור בעניין מכירת חמץ דרך האינטרנט.
 43. למעשה כמעט אין נפק"מ בניד"ד, כיוון שעפ"י מה שעלה בידינו החיסרון במצלמת אינטרנט הוא רק ביחס לעדות, ובזה קיי"ל שלאחר שבפועל העד העיד בבי"ד, שוב הצדדים אינם יכולים לחזור בהם מהסכמתם לעדות (שו"ע, חו"מ סי' כב סעי' א).